

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KORXONALAR O'RTASIDA IJARA (LIZING) MUNOSABATLARI

Qudbiyev Nodir Tohirovich

Farg'ona politexnika instituti "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasida assistenti

nodir.qudbiyev@ferpi.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz bugungi iqtisodiyotning rivojlanish bosqichida korxonalarda ijara (lizing) munosabatlarini takomillashning ayrim jihatlari to'xtalib o'tdik. Maqolaning asosiy maqsad sifatida ushbu munosabatlarni iqtisodiy imkoniyatlarini ochib berish iborat. Umuman zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib ijara (lizing) munosabatlarini o'rganish va ularni takomillashtirish dolzarb masalalardan hisoblanadi, zero, mulkiy munosabatlar va ular bo'yicha turli mexanizmlar, nafaqat mulk egasiga balki uni ijara (lizing) oluvchi uchun ham foydani ko'paytirish omili hisoblanadi.

Kalit so'zlar: *bozor iqtisodiyoti, moliyaviy imkoniyatlar, ijara munosabati, ishlab chiqarish quvvatlari, asosiy vositalar, ijaraga olish, ijaraga majburiyatlari, foydalanish huquqi, investitsiya faoliyat, lizing, mulkdor, lizing munosabatlari.*

АРЕНДНЫЕ (ЛИЗИНГОВЫЕ) ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ПРЕДПРИЯТИЯМИ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Кудбиев Нодир Тохирович

*Ассистент, кафедры "Бухгалтерский учет и аудит" Ферганского
политехнического института*

nodir.qudbiyev@ferpi.uz

Аннотация: В данной статье мы затронули некоторые аспекты совершенствования арендных (лизинговых) отношений на предприятиях на этапе развития современной экономики. Основная цель статьи - раскрыть экономический потенциал этих отношений. Как неотъемлемая часть современной экономики в целом, изучение арендных (лизинговых) отношений и их совершенствование считаются актуальными вопросами, ведь имущественные отношения и различные механизмы, связанные с ними, являются фактором увеличения прибыли не только для собственника имущества, но и для его арендатора (лизингополучателя).

Ключевые слова: рыночная экономика, финансовые возможности, арендные отношения, производственные мощности, основные средства, аренда, обязательства по аренде, право пользования, инвестиционная деятельность, лизинг, собственник, лизинговые отношения.

RENTAL (LEASING) RELATIONS BETWEEN ENTERPRISES IN THE DIGITAL ECONOMY

Qudbiyev Nodir Tohirovich

Assistant at the Department of Accounting and Audit, Fergana Polytechnic Institute

nodir.qudbiyev@ferpi.uz

Abstract: In this article, we have touched upon some aspects of improving rental (leasing) relations at enterprises at the stage of development of the modern economy. The main purpose of the article is to reveal the economic potential of these relations. As an integral part of the modern economy as a whole, the study of lease (leasing) relations and their improvement are considered relevant issues, because property relations and various mechanisms associated with them are a factor in increasing profits not only for the owner of the property, but also for its tenant (lessee).

Keywords: *market economy, financial opportunities, lease relations, production facilities, fixed assets, lease, lease obligations, right of use, investment activity, leasing, owner, leasing relations, denationalization of property.*

KIRISH

Ishlab chiqarish quvvatlarini zamonaviy va samarali mashinalar, uskunalar bilan almashtirish muhim vazifalardan biridir. Moliyaviy ijara shartnomasi bo‘yicha zamonaviy va yuqori samarali texnologiyalarni sotib olish dunyoda ushbu muammolarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydi. O‘z navbatida, ijara munosabatlarining ishonchli hisobi korxonalar tomonidan ijaraga olingan obyektlardan foydalanish natijalarini obyektiv aks ettirish uchun imkoniyatlar yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va iqtisodiy o‘shishning yuqori sur‘atlarini saqlab qolish, jumladan, milliy valyuta va ichki bozordagi narx darajasining barqaror bo‘lishini ta’minlash — eng muhim ustuvor vazifamizdir” [1] bundan kelib chiqadiki yurtimiz iqtisodiy yuksalishining bir bo‘g‘ini sifatida xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasidagi ijara munosabatlarini ham ko‘rish mumkin. Shuningdek, 2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasining “Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o‘shish sur‘atlarini ta’minlash” uchinchi yo‘nalishida 26-maqсад sifatida “Mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash

va uning jozibadorligini oshirish, kelgusi besh yilda 120 milliard AQSh dollari, jumladan 70 milliard dollar xorijiy investitsiyalarni jalb etish choralari ko‘rish” [2] etib belgilanishini zaminida ham mulk obyektlaridan samarali foydalanish, ijara munosabatlarini takomillashtirish va bu orqali korxonalarda asosiy vositalarni yangilash va mavjudlarini modernizatsiya qilish vazifalari kun tartibiga chiqadi.

Darhaqiqat, iqtisodiyotning evolyutsion rivojlanishi korxonalarda asosiy vositalarni modernizatsiya qilish va texnologik yangilanish zarurligini taqozo etadi. Bu ko‘p jihatdan asosiy vositalarni to‘g‘ri hisobga olish va ularning xo‘jalik yurituvchi subyektlarda eskirishi, shuningdek ular bo‘yicha auditni maqbul tarzda tashkil etishga, bularning ajralmas qismi sifatida ijara munosabatlarini hisobiga bog‘liqdir. Buni shu tarzda tushuntirish mumkinki, bugungi kunda ushbu tizimda milliy standartlarni hisobga olgan xolda moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari amaliyotga joriy etish vaqtida, ushbu turdagi munosabatlarni korxonalarda buxgalteriya hisobida aks ettirishning yangi tartiblarini belgilaydi.

Korxonalarda asosiy vositalarni ijaraga olishda ularning qiymati, xizmat muddati, holati, yangilanish darajasi, eskirishini hisoblash, sifati va samaradorligi kabi ko‘rsatkichlar muhimdir. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida xalqaro standartlar asosida ijara haqini hisobga olishni takomillashtirish bugungi kunda juda dolzarbligi masalalaridan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ijara obyekti yuridik sohada “iste‘mol qilinmaydigan narsalar” atamasi ostida birlashtirilgan, ish paytida tabiiy xususiyatlarini yo‘qotmaslik xususiyatiga ega bo‘lgan turli xil mulk bo‘lishi mumkin. Ushbu xususiyat asl obyektni mualliflik huquqiy egasiga uning funksional va sifat xususiyatlarini o‘zgartirmasdan qaytarish imkonini beradi. Bu yer uchastkalari, binolar, uskunalar, transport va boshqa shunga o‘xshash obyektlar, qoida tariqasida, tashkilotlarning asosiy vositalari hisoblanadi.

IFRS 16 “Ijara” xalqaro moliyaviy hisobot standarti lizing ma‘lumotlarini tan olish, o‘lchash, taqdim yetish va oshkor qilish tamoyillarini belgilaydi. 2016-yil yanvar oyida Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari Kengashi (IASB) 16-sonli “Ijara” IFRSni yangi tahririni e‘lon qildi. Yangi IFRS 16 “Ijara” standartini ishlab chiqishdan maqsad operatsion va moliyaviy lizingni tan olishdagi farqlarni bartaraf etish edi [12]. Uzoq vaqt davomida ijarachilarning hisobotlari investorlarning ehtiyojlarini qondirmadi. Investorlar baholangan aktivlar va majburiyatlarni tan olish uchun moliyaviy hisobotlarni tuzatishlari kerak edi, shu bilan kompaniyalarning ijara operatsiyalari va ularni moliyalashtirish to‘g‘risida chuqurroq tushuncha ega bo‘lishdi.

IFRS 16 “Ijara” ning joriy yetilishi natijasida IFRS bo‘yicha hisobot beradigan tashkilotlarning buxgalteriya hisobi, baholash va moliyaviy holatidagi tendensiyalarni aniqlash ijarachilarning investorlarga investitsiya samarali boshqaruv qarorlarini qabul

qilish va tashkilotni boshqarish uchun investorlarga aktivlari va majburiyatlari miqdori to'g'risida ishonchli ma'lumot olish imkonini berdi.

Muhim o'zgarishlar ijaraga oluvchining buxgalteriya hisobiga ta'sir ko'rsatdi. Standart barcha ijara shartnomalarini hisobga olish va hisobot berishning yagona modelini belgilaydi. Har qanday ijara shartnomasi ijaraga oluvchining balansida foydalanish huquqi va ijara majburiyati ko'rinishidagi aktiv sifatida taqdim etilishi kerak.

Istisno-qisqa muddatli ijara va moddiy qiymati katta bo'lmaga past qiymatli aktivlarni ijaraga olish kiradi.

Foydalanish huquqi ko'rinishidagi aktivni dastlabki baholashga ijara majburiyatini dastlabki baholash summasi, ijaraga oluvchining shartnoma tuzish bilan bog'liq dastlabki to'g'ridan-to'g'ri xarajatlari, ijara to'lovlari kiradi.

Ijaraga majburiyatining dastlabki bahosi, agar uni aniqlash mumkin bo'lsa, shartnomadagi foiz stavkasidan foydalangan holda ijara to'lovlarini diskontlash yo'li bilan belgilanadigan ijara to'lovlarning hozirgi qiymatiga teng bo'ladi. Agar uni aniqlashning iloji bo'lmasa, ijaraga oluvchi tomonidan qo'shimcha qarz mablag'larini jalb qilish stavkasidan foydalaniladi.

Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va rivojlantirishda moliyalashtirish manbalarini aniqlash eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Albatta, siz yangi uskunani sotib olish va o'rnatish uchun o'zingiz mablag'larni to'lashga harakat qilishingiz mumkin. Ammo shu bilan birga, ma'lum miqdordagi mablag'larni muomaladan olib qo'yish kerak bo'ladi, buni faqat bir nechta korxonalar sotib olishi mumkin. Bundan tashqari, ushbu mablag'larni asbob-uskunalar sotib olish uchun ajratish uchun soliqlarni to'lash kerak bo'ladi.

Moliyalashtirishning yana bir manbai kreditni jalb qilish bo'lishi mumkin. Ammo bugungi kunda kreditorlar investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun yirik resurslarga ega emaslar va kredit olish uchun qat'iy talablar qo'yadilar, shu jumladan qarz oluvchi uchun juda qimmat bo'lgan ko'chmas mulk garovi shaklida, bu eng ko'p uchraydigan usuldir.

Ushbu muammoning yechimlaridan biri bu moliyaviy ijara. Bu zamonaviy xalqaro tijorat amaliyotida juda keng tarqalgan ijara turi [4].

Jahon ijara bozori 1,352,88 yilda 2021 milliard dollardan 1,528,03 yilda 2022 milliard dollargacha o'sishi kutilmoqda, bu yillik o'sish sur'ati 12,9% ni tashkil qiladi. O'sish, asosan, kompaniyalar o'z faoliyatini qayta tiklayotgani va COVID-19 ta'sirini kamaygani bilan bog'liq bo'lib, bu ilgari cheklov choralari, shu jumladan ijtimoiy uzoqlashtirish, masofadan ishlash va tijorat faoliyatining yopilishiga olib keldi, bu esa operatsion muammolarga olib keldi. 2026-yilga kelib bozor hajmi 2403,84 milliard dollarga yetishi kutilmoqda, o'rtacha yillik o'sish 12,0% ni tashkil qiladi [5].

Ijara-bu investitsiya faoliyatining bir turi bo‘lib, unda mulk ijaraga oluvchining ko‘rsatmasi bilan ijaraga kompaniyasi tomonidan sotib olinadi va ijara shartnomasi asosida ma‘lum haq evaziga, ma‘lum muddatga va shartnomada nazarda tutilgan muayyan shartlar asosida ijara oluvchiga egalik qilish va foydalanish huquqiga ega bo‘ladi [6].

Ijara munosabatlari davomida ijara beruvchida qoladigan mulk huquqi va ijaraga oluvchiga — sanoat yoki tijorat korxonasi o‘tadigan mulk huquqi (ya‘ni o‘z xohishiga ko‘ra foydalanish huquqi) ajratiladi [7].

Zamonaviy O‘zbekiston qonunchiligi ijaraga olingan asbob-uskunalarga va ijara oluvchining ishlab chiqarish tannaxsiga ijara to‘lovlariga tezashtirilgan amortizatsiya muddatlarini qo‘llashga imkon beradi, bu esa soliq imtiyozlarini kamaytiradi, shuning uchun xalqaro talablarda ijara tushunchasi lizing tushunchasi bilan almashtirilgan, zero lizing mulkni sotib olishning eng jozibali usuliga aylantiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologiyasi asosi IFRSning konseptual asoslari hisobga olgan holda IFRS 16 “Ijara” munosabatlarini kuzatish, ma‘lumotlarni tavsiflash, natijalarni qayta ishlash, tahlil qilish, taqqoslash, sintez qilish, modellashtirish va umumlashtirish kabi usullardan foydalanildi. Usullaridan foydalanishda ijara munosabatlarining iqtisodiy mazmuni va huquqiy shaklini buxgalteriya hisobida aks ettirishdagi yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Korxonada nuqtai nazaridan lizing har qanday ishlab chiqarishning moddiy-texnik bazasini rivojlantirishga keng ko‘lamli kapital qo‘yilmalarga imkon beradigan moliyaviy vositalardan eng foydalisi hisoblanadi. Uskunani sotib olishning boshqa usullari bilan taqqoslaganda (yetkazib berish paytida to‘lov, kechiktirilgan to‘lov bilan sotib olish, bank krediti va boshqalar), lizing bir qator muhim afzalliklarga ega.

Birinchi, lizing oluvchiga ishlab chiqarishni kengaytirish yoki modernizatsiya qilish hamda katta miqdordagi xarajatlarsiz va qarzdorliklarni jalb qilish zaruratisiz uskunalariga texnik xizmat ko‘rsatishni yo‘lga qo‘yish imkonini beradi.

Ikkinchi, cheklangan likvidlik muammosi yumshatiladi, asbob-uskunalarini sotib olish xarajatlari shartnomaning butun muddati davomida teng taqsimlanadi, boshqa turdagi aktivlarga sarmoya kiritish uchun mablag‘lar bo‘shatiladi.

Uchinchi, qarzga olingan kapital jalb qilinmaydi va korxonada balansida o‘z va qarzdorlikning maqbul nisbati saqlashga imkon beradi [8].

Shu bilan birgalikda, mulkni yoki boshqa moliyaviy resurslarni ijaraga oluvchi bankdan kredit olish imkoniyatini saqlab qoladi. Yana bir qulayligi, korxonada uchun mulkni sotib olish uchun kredit olishdan ko‘ra lizing uchun olish osonroq, chunki lizing

shartnomasi bo'yicha garov vazifasini o'sha lizinga olingan mulkini o'zi bajaradi. Ijara shartnomasining muddati odatda uch yilgacha bo'lishi mumkin, holbuki bugungi kunda bunday muddatga kredit olish deyarli imkonsiz. Va yana nima muhim: lizing sizga sezilarli darajada va eng muhimi, biznesni soliqqa tortishni qonuniy ravishda minimallashtirishga imkon beradi: lizing to'lovlari tannarx narxiga to'liq bog'liq va daromad solig'i bo'yicha soliq solinadigan bazani kamaytiradi [3].

Uskunani lizing shartnomasini ro'yxatdan o'tkazish sxemasi kredit olishdan ko'ra soddaroqdir. Lizing uchun uskunalar olish uchun batafsil biznes-reja talab qilinmaydi: kompaniya faqat ariza to'ldirishi va unga standart huquqiy hujjatlar to'plamini ilova qilishi kerak. Moliyalashtirish yoki rad etish to'g'risidagi qaror ariza berilgan kundan boshlab 10-14 kun ichida qabul qilinadi hamda buyurtmachiga natija ma'lum qilinadi.

Bugungi kunda asbob-uskunalar lizingi O'zbekiston sanoatining rivojlanishiga hissa qo'shishi, import qilinadigan mahsulotlarni yuqori sifatli mahalliy analoglarga almashtirish, bandlikni oshirish, xususiy biznes va davlat daromadlarini oshirish jarayonini bevosita rag'batlantirayotganini hech kim inkor etmaydi. Birgina misol O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra 2022- yil yanvar-sentyabr oylari yakuniga ko'ra, avtomobillarni ijaraga berish va lizing xizmatlari bo'yicha eng yuqori hajm Andijon shahrida qayd etilgan – 86 624,2 mln. so'm. Shu bilan birga, yuqori hajmlar Toshkent shahrida, xususan, Yakkasaroy (75 843,0 mln. so'm) va Miroybod tumanlarida (75 286,5 mln. so'm) qayd etildi [14]

Lizing mulki asosiy vositalarning obyektiga ekanligiga asoslanib, uni xo'jalik yurituvchi subyekt balansida hisobga olish metodologiyasi asosiy vositalarni hisobga olishning asosiy tamoyillariga mos keladi. Biroq, lizing operatsiyalarining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ularni lizing shartnomasi subyektlarining buxgalteriya hisobida aks ettirish o'ziga xos xususiyatlarga ega. Va shu munosabat bilan, ushbu maqolada bunday operatsiyalarning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqadi.

Lizing, siz bilganingizdek, ishlab chiqarish vositalarini (mulkni) vaqtincha foydalanish va egalik qilish uchun berishni o'z ichiga oladi. Lizing munosabatlarini amalga oshirishning zaruriy sharti ikki xo'jalik yurituvchi subyekt, lizing beruvchi va lizing oluvchining mavjudligi bo'lib, ular o'rtasidagi munosabatlar bir xil mulk obyektiga haqida shakllanadi. Ishlab chiqarish vositalaridan unumli foydalanish uchun lizing oluvchi ularga egalik qilish huquqini olishi kerak, bu unga ijara shartnomasida berilgan. Shunday qilib, ijara egasi uchun mulkni tasarruf etish huquqini saqlab qolgan holda, ijarachiga mulkni boshqarish, egalik qilish, undan foydalanishning iqtisodiy vakolatlarini berishni o'z ichiga oladi, natijada u undan samarali foydalanishda iqtisodiy manfaatlarga ega bo'ladi.

Mulkdor ham, to'g'ridan — to'g'ri ishlab chiqaruvchi (ijarachi) ham ishlab chiqarish natijalari-foйда, moddiy ne'matlarni haqiqiy o'zlashtirishga obyektiv ehtiyojga ega, chunki ular o'zlarining hayotiy ehtiyojlarini qondirishdan, iqtisodiy manfaatlarini ro'yobga chiqarishdan manfaatdor bo'ladi. Biroq, mulkdor har qanday holatda ham o'z manfaatlarini amalga oshiradi (ishlab chiqarish natijalaridan qat'i nazar, u ijara oladi), ijarachi esa o'z iqtisodiy faoliyati samaradorligini maksimal darajada oshirishdan manfaatdor bo'lishga harakat etadi.

Lizing oluvchi tomonidan ijara olingan ishlab chiqarish vositalari, ular allaqachon unga tegishli bo'lgandagina, ya'ni ushbu mablag'larni egasidan sotib olgandan keyin (shartnomada nazarda tutilgan), shuningdek ularning qiymati to'liq qoplangandan keyin uning mulkiga aylanadi. Ijara muddati tugashi va ular hali ham ularning foydali xususiyatlarini saqlang.

Mulkchilik-bu haqiqiy, tugallangan mablag'. Ya'ni, egasi bo'lmagan lizing oluvchiga egasining mulkiga nisbatan foydalanish, egalik qilish, qisman tasarruf etish huquqlari beriladi. Lizinga oluvchiga keng iqtisodiy mustaqillik beriladi, ammo bu uning ishlab chiqarish vositalarining egasi bo'lishini anglatmaydi.

Mulknı davlat tasarrufidan chiqarish va korxonalarnı o'z mehnat jamoalarining mulkiga o'tkazishga kelsak, bizningcha, bunda jiddiy qarama-qarshilik mavjud. Davlat korxonalari davlat mulkini realizatsiya qilish subyektlari hisoblanadi. Agar korxonaga jamoasi uni davlatdan oladigan bo'lsa, unda davlat mulkini realizatsiya qilish jarayoni unga yuklanadi. Bunday holda, foydalanish, egalik qilish, qisman tasarruf etish huquqini amalga oshiradigan korxonaga jamoasi, allaqachon foydalanishda, egalik qilishda va tasarrufida bo'lgan ishlab chiqarish vositalarini davlatdan lizinga olish uchun xuddi shu jarayonni amalga oshirishi kerak. Korxonaning mehnat jamoasi tomonidan davlat mulkini lizinga olishda quyidagi omilarni hisobga olish kerak:

Davlat mulkining yo'q bo'lib ketishi bilan bir vaqtda jamoaviy mulknı yaratish va kengaytirish zarurati saqlanib qolinadi. Jamoatchilik mulkning mavjudligi har bir aholiga nisbatan, uning mehnati hissasiga qarab, uni yanada shaxsiylashtirishni talab qiladi.

Jamoaga lizinga olingan ishlab chiqarish vositalarini har bir jamoa vakiliga mustaqil ravishda lizing obyektini tasarruf etish va o'z faoliyatida boshqarish tamoyillariga muvofiq tashkil etish huquqini beriladi.

Jamoaga faoliyatining umumiy natijalariga har bir xodimning shaxsiy hissasini aniq hisobga olinib lizing obyektini foydalanishdagi samaradorlik hisob kitob qilinishi kerak bo'ladi.

Maqola mavzusi dolzarbdır, chunki bugungi kundagi mamlakatimizda tadbirkorlikka keng imkoniyatlar berilmoqda, turlik imtiyozlar va kreditlar ajratilmoqda, lekin shu bilan birga iqtisodiyotni davlat tasarrufidan chiqarishning samarali shakllaridan biri lizing yoki uzoq muddatli ijara munosabatlari hali toliq

samarali foydalangani yo‘q, ushbu vositani xo‘jalik yurituvchi subyektlarning mustaqilligini mustahkamlash usullaridan biri sifatida keng qo‘llanilishi bizningcha eng maqbul yo‘ldir.

XULOSA

Lizing munosabatlarining tashkiliy jihatlarini o‘rganish natijalari bizga quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon berdi, u tomonlarning o‘zaro huquq va majburiyatlarini belgilaydigan ikki tomonlama bitim bo‘lgan shartnoma tuzilgan paytdan boshlab boshlanadi. Lizing majburiyatlari shartnoma bo‘yicha to‘lanadigan umumiy summa to‘languncha muddatda amalga oshiriladi, lekin lizing olingan mulk bo‘yicha amortizatsiya va turli foizlarini to‘lash uzluksiz amalga oshiriladi, lizing bo‘yicha soliqlarni bundan mustasno.

Lizing oluvchi joriy xarajatlarini shakli va to‘lovdan qat‘i nazar, ular tegishli bo‘lgan hisobot davrida tan oladi va hisoblanadi. Lizing oluvchining moliyaviy hisobotida lizing to‘lovlari yoki ofis ijarasi uchun to‘lovlar, davr xarajatlari va ishlab chiqarish uskunalari uchun ijara to‘lovlarini to‘lashda xarajatlari sifatida tan olinadi.

Shartnoma mexanizmi shundan iboratki, lizing oluvchi ko‘pincha o‘ziga kerakli uskunani ishlab chiqaradigan kompaniyani topadi, u bilan ko‘rsatiladigan xizmat bo‘yicha muhokamalar qiladi, oldingi yetkazib berish shartnomasini tuzadi. Ishlab chiqaruvchi bilan birgalikda ular lizing kompaniyasiga uch tomonlama shartnoma imzolash va uni moliyalashtirish iltimosi bilan murojaat qilinishi mumkin. Bu yerda lizing munosabatlari moliyalashtirilishni shunday tushunish kerak.

Lizing kompaniyasi uskunani ishlab chiqaruvchidan sotib oladi va uni o‘rta muddatli shartnoma doirasida foydalanish uchun iste‘molchiga o‘tkazadi hamda uskunaga egalik huquqi lizing kompaniyasida qoladi. Ushbu sxema moliyaviy operatsiyalar infratuzilmasi rivojlangan mamlakatlar uchun ko‘proq mos kelishi aniq, bu yerda lizing oluvchi ishlab chiqaruvchilar to‘g‘risida yetarli ma‘lumotga ega va ularning istalgan biriga bevosita murojaat qilishi mumkin.

Rivojlanmagan bozor sharoitida iste‘molchi muayyan qiyinchiliklarga duch keladi. U uskunani qayerdan olishni bilmasligi mumkin. Shuning uchun, boshidanoq, shaxs lizing kompaniyasiga o‘zi uchun yetkazib beruvchini aniqlash so‘rovi bilan murojaat qilishi kerak va bu allaqachon maslahat, lizing kompaniyasining qo‘shimcha xarajatlari, buning uchun to‘lash kerak.

Lizing kreditlashning bir turi sifatida, bir tomondan, lizing oluvchidan eksklyuziv foydalanish uchun texnik vositalarni topshirishni ta‘minlaydi, boshqa tomondan, avtomobillar, uskunalar va jihozlar lizing muddati davomida lizing oluvchining mulki bo‘lib qoladi. Ushbu shartlarga asoslanib, lizinga oluvchi:

- mashinalar va uskunalar ishlab chiqaruvchisi tomonidan berilgan kafolatdan to‘liq foydalanadi;

- o‘z hisobidan sug‘urta qilishi mumkin, ammo lizing beruvchining foydasiga ularning yo‘qotishlari, yo‘q qilinishi va boshqa sabablarga ko‘ra lizinga olingan mablag‘lar ularni yaroqsiz holga keltirishi mumkin;

- butun lizing muddati davomida lizinga olingan aktivlarning to‘g‘ri saqlanishini ta‘minlashi shart.

Shunday qilib, ijara va lizing munosabatlari bugungi kun talabi hamda bu munosabatlar bozor iqtisodiyotining ajralmas qismidir. O‘rganilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdikki yurtimizda bu munosabatlar hali to‘liq rivojlanmagan keyingi rivojlanish bosqichlari uchun islohotlarga muhtoj. Texnik va huquqiy shartlar hamda majburiyatlarni qat‘iy belgilanishi lozim. Bu bizning keyingi o‘rganishlarimizga mavzu bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat‘iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 104 b.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. 28.01.2022-yildagi PF-60-son.

3. Мандрощенко, О. В. (2023). Методика планирования организациями отдельных налоговых платежей. Имущественные отношения в Российской Федерации, (11 (266)), 20-27.

4. Финансы. Курс лекций: учеб.-метод. пособие / А.А. Голубицкая. – Минск: БИП, 2023. – 161 с.

5. Осокина, К. А. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЙРОСЕТЕЙ В МАРКЕТИНГЕ. ББК 65.9 (2Рос) я43 С56 Рецензенты, 79.

6. Алексеева, Г. И. (2020). Стандартизация бухгалтерского учета договоров аренды в России. ББК 65.052 А43, 124.

7. Anderson, J. L., & Bogart, D. B. (2024). Property Law: Practice, Problems, and Perspectives. Aspen Publishing.

8. Shokiraliyevich G. I. et al. MOLIVAVIY HISOBOTLARNI MHXS BO‘YICHA TRANSFORMATSIYASINING ZARURATI, MOHIYATI VA DOLZARBLIGI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – С. 339-344.

9. Tohirovich, Q. N. (2021). International financial accounting standards in Uzbekistan. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(4), 328-333.

10. Кудбиев, Д. (2022). МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АРЕНДЫ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ И ИХ УЧЕТ. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 2(1), 57-62.

11. Kudbiev, D., Qudbiyev, N. T., & Imomova, Z. T. Q. (2022). Moliyaviy Hisobotlardan Moliyaviy Menejmentda Foydalanish Masallari. Scientific progress, 3(4), 1030-1037.

12. Кудбиев, Д., & Кузибаев, У. М. (2022). Особенности Лизинговых Услуг В Узбекистане Как Основа Модернизации Производственных Предприятий. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 11, 150-157.

13. Qudbiyev, N. T. (2023). KORXONALARNING INNOVATSION STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQUISH XUSUSIYATLARI: KORXONALARNING INNOVATSION STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQUISH XUSUSIYATLARI.

14. <https://www.stat.uz> — O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi.